Onstuitbare proliferatie

✱ ✱ ✱ Toen op 12 juni 1968 de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties met een overweldigende meerderheid — 95 stemmen voor, 4 tegen en 21 onthoudingen — instemde met het door de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie gezamenlijk ingediende ontwerpverdrag tegen de verspreiding van kernwapens, het Non-proliferatieverdrag, had het er de schijn van dat er een flinke stap was gezet op de weg naar wapenbeheersing en, misschien, ontwapening.

De nogal hoog gespannen verwachtingen werden evenwel niet bewaarheid, want al spoedig werd duidelijk dat het verdrag enerzijds de monopoliepositie van de nucleaire club verstevigde, terwijl het anderzijds de toetreding tot die bevoorrechte groep verhinderde van hen die nog niet in het bezit van kernwapens waren. Het was dan ook in het geheel niet verwonderlijk dat verschillende ondertekenaars in het vervolgstadium niet tot ratificatie overgingen. Vooral voor die landen, die meenden voor hun ontwikkeling te moeten gebruik maken van kernenergie, eventueel ook van kernexplosies, was het verdrag in wezen discriminerend, zodat zij zich allesbehalve aangetrokken voelden tot het controlesysteem dat hun eigenlijk in zekere zin werd opgelegd.

Het belangrijkste facet was uiteraard de onzekerheid over de eigen veiligheid. Nu mocht een Amerikaans-Russisch-Britse resolutie aan de „nucleaire bezitlozen" wel waarborgen bieden tegen een aanval met kernwapens en ook tegen eventuele chantage daarmee, een groot aantal van de betrokken landen bleek weinig geneigd daarop te bouwen. Zo voelde India zich niet gerustgesteld door de beloofde garanties, te meer omdat het buurland China in het verdrag niets anders wilde zien dan een imperialistisch complot van de Amerikaans-Russische combinatie. De invasie van de Warschau-Pactstrijdkrachten in Tsjecho-Slowakije (21 augustus 1968) vergrootte het wantrouwen nog meer, en tal van landen aan de periferie van het Oostblok voelden minder dan ooit voor ratificatie van een verdrag dat hun, bij de verwerving van kernwapens als uiterste middel, een spaak in het wiel zou steken; immers, het Non-proliferatieverdrag verplichtte de nucleaire mogendheden, geen enkele steun te verlenen aan anderen die zich in het bezit van kernwapens zouden willen stellen.

Voor de optimisten die desondanks bleven hopen op een beëindiging van de verdere verspreiding van kernwapens, moet het wel een ontgoocheling hebben betekend dat India op 8 mei 1974 zijn eerste kernexplosie, ondergronds, in de woestijn van Rajastan deed plaatsvinden. De nucleaire club bleek allerminst zo exclusief te zijn als vaak was aangenomen. Wat het ontwikkelingsland India, ontegenzeglijk met zeer beperkte middelen, heeft kunnen bereiken, moest uiteraard ook voor anderen tot de reële mogelijkheden worden gerekend. Het gevolg is dan ook geweest dat een hele reeks van aspirant-leden voor de kernclub zich in de rij der wachtenden heeft geschaard. Daarbij is het betreurenswaard dat de deugdelijkheid van het non-proliferatie-ballotagesysteem wel ernstig moet worden betwijfeld.

Deze ontwikkeling nu werd krachtig gestimuleerd door de impulsen die het indirecte gevolg waren van de oliecrisis: de zo riskante afhankelijkheid van het geïndustrialiseerde Westen tegenoover de olieleverende landen noopte tot zoeken naar andere energiebronnen, waarbij het vooral gunstig zou zijn als die voor een lagere kostprijs hun energie zouden kunnen produceren. Kernreactoren bleken daarvoor een zeer goede oplossing te verschaffen, en het ligt dan ook voor de hand dat hun aantal snel begon toe te nemen. Naar het zich laat aanzien zal dat proces nog verder doorgaan. De OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) schat bijvoorbeeld dat de Westeuropese capaciteit van 20 miloen kilowatt in 1974 zal groeien tot 75,7 miljoen in 1980 en 175 miljoen in 1985.

Het bedenkelijke van deze gang van zaken is evenwel dat de kernreactoren niet slechts energie

opwekken maar als nevenprodukt plutonium produceren dat, zoals bekend, de grondstof vormt voor de fabricage van kernwapens. Van verschillende der betrokken landen kan gevoeglijk worden aangenomen dat zij zeer wel in staat zijn kernwapens te maken en dat zij ook niet zullen schromen die beslissende stap te nemen wanneer zij hun veiligheid in gevaar achten óf wanneer de interne of externe politieke verhoudingen hen daartoe aanleiding zullen geven. Men denke in dat verband slechts aan potentiële leden van de nucleaire club als Argentinië, Brazilië, Israël, Pakistan, Spanje en Zuid-Afrika, die alle over uraniumerts uit eigen land beschikken, alle kernreactoren in bedrijf hebben doch geen van alle het Non-proliferatieverdrag hebben ondertekend. Er is weinig fantasie voor nodig om te begrijpen dat de commerciële nucleaire akkoorden van de laatste tijd — bijvoorbeeld tussen Brazilië en West-Duitsland, tussen Frankrijk en Pakistan en Zuid-Korea, tussen de Verenigde Staten en Egypte, tussen de Sovjet-Unie en Libië — over de levering van zowel kerncentrales als uraniumverrijkingsinstallaties, weinig geschikt zijn om de nucleaire expansie binnen de perken te houden.

Het zijn vooral de onbekende „intentions" van de eventuele nieuw toetredende clubleden waarnaar men hoogstens kan gissen en die daardoor aanleiding kunnen geven tot wantrouwen — de gevaarlijkste factor in een nucleaire wapenwedloop. Een dergelijk wantrouwen uitte bijvoorbeeld ook de Palestijnenleider Yasser Arafat toen hij vorig jaar, tijdens zijn bezoek aan Cuba, de Israëli's ervan betichtte dat zij aanstuurden op een nieuwe oorlog in het Midden-Oosten, waartoe zij zich reeds zouden voorbereiden op het gebruik van kernwapens.

Zo'n situatie is tekenend voor de gevolgen van de hiervoren geschetste ontwikkelingsgang. De staat Israël immers heeft reeds gedurende een tiental jaren een kernreactor in gebruik, in Dimona, gebouwd en in 1965 in bedrijf gesteld door Franse deskundigen. Op grond van vergelijkbare gegevens van andere installaties mag worden aangenomen dat een dergelijke reactor omstreeks 10 kg plutonium per jaar levert. Die hoeveelheid is voldoende voor de fabricage van één 20kt-wapen. Indien Israël — dat zelf grote vorderingen heeft gemaakt op het terrein van de nucleaire technologie — nog niet zou beschikken over kernwapens bezit het zeker voldoende materiaal daarvoor.

Bovendien heeft het, in de Negevwoestijn, eigen uraniumvoorraden in exploitatie genomen terwijl voorts bekend is dat het „voor vreedzame doeleinden" methodes heeft ontwikkeld voor het verrijken van uranium met behulp van laserstralen.

Het zou, de bovenstaande schets als model voor andere naties nemende, alleszins denkbaar zijn dat het aantal nucleaire-wapenbezitters reeds nu groter is dan algemeen wordt aangenomen. In elk geval is dat aantal onmiskenbaar voor uitbreiding vatbaar. Een verontrustende gedachte, die kennelijk mede oorzaak zal zijn geweest van de in juni jl. gepubliceerde nota van de Nederlandse bewindslieden van buitenlandse zaken „Ontwapening, veiligheid, vrede", waarin wordt aangedrongen op een drastisch terugdringen van de rol van de kernwapens, en op een verbetering van de nucleaire wapenbeheersing zoals die reeds door het Non-proliferatieverdrag had moeten worden verzekerd. Zonder de minste twijfel mag worden verwacht dat het streven dat in deze nota werd verwoord, op de krachtige steun van velen zal kunnen rekenen. Helaas lijkt evenzeer de vrees gewettigd dat slechts weinige aspirant-leden van de nucleaire club het risico zullen willen lopen van een volgorde als uitgesproken in de titel van de nota. Immers, ook in vredestijd zal éérst de veiligheid gewaarborgd moeten zijn alvorens het verantwoord is tot ontwapening over te gaan: „wishful thinking" verschaft bepaald geen bruikbaar alternatief voor het aloude „si vis pacem, para bellum".